

ELEMENTÁRNÍ HUDEBNÍ A POHYBOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Eliška Hurábová T.K. Maják Lišáci 2010

1. Úvod

Ve své práci bych čtenáře ráda seznámila s odkazem Carla Orffa a jeho Schulwerku, dále popisují aplikaci tohoto systému ve hře na zobcovou flétnu podle Pierra van Hauwe. Jde o nástin práce s dětmi v oblasti elementární hudební výchovy vhodné pro děti jakékoliv úrovně hudebního cítění a vzdělání. V poslední kapitole uvádím možnost využití na dětských táborech.

2. Carl Orff

Carl Orff se narodil 10. července 1895 a zemřel 29. března 1982.

Pocházel z hudební rodiny. Na klavír se začal učit hrát už v pěti letech, zanedlouho pak i na varhany a violoncello. Po absolutoriu gymnázia studoval v letech 1912-14 na Hudební akademii v Mnichově. Po válce se stal asistentem Wilhelma Furtwänglera v Menheimu a působil také při velkovévodském divadle v Darmstadtu. Jako skladatel se uvedl až roku 1925. Byl fascinován starou hudbou, zejména Monteverdim a proto volně přepracoval jeho Orfeu, Lamento d'Arianna a Ballo delle Ingrate.

Jeho nejproslulejším dílem se stala kantáta Carmina Burana. Jedná se o zhudebněné texty potulných středověkých hudebníků, nalezené v klášteře de Beurum.

V roce 1923 se setkal s Dorothee Guntherovou, se kterou o rok později založil hudební a pohybovou školu. Zde Orff sestavil svou Orff Schulwerk, v níž zkoušel nový model vyučování hudby a pohybu. Ve dvacátých letech spolupracoval s Gunild Keetmanovou a tanečnicí Majou Lexovou, jež původně studovaly Guntherschule. Ve třicátých letech sestavily Lexová a Keetmanová z žáků taneční skupinu a orchestr, známý po celém Německu.

Změna režimu přinesla Orffův konflikt s nacistickou ideologií, válka znamenala i zavření Guntherschule pod politickým tlakem (až v roce 1944) a zničení jejích budov a inventáře při bombardování. Po válce byl Orff osloven Bavorským rozhlasem, díky čemuž byl v roce 1948 odvysílán první díl jeho pořadů pro děti a s dětmi. V první polovině padesátých let pak sepisoval své hudebně-pedagogické poznámky a s pomocí Gunild Keetmanové spolu vydali pět svazků Hudby pro děti.

3. Pierre van Hauwe – Hudební školka

Pierre-van- Hauwe

Narodil se 12.ledna 1920, jako Vlám. Jeho otec byl muzikantem Opery v Gentu (Belgie) a dirigoval kůr a městskou kapelu.

Během studia na internátní škole v malém vlámském městě Sint Niklaas, začal Pierre se svým hudebním životem, a již v brzkém věku řídil školní sbor. Z této doby pochází

jeho první kompozice - moteta pro sbor. Pak studoval královskou konzervatoř v Antverpách, v roce 1946 působil jako dirigent katedrálního sboru v Delftu (Holandsko) a svá studia završil na královské konzervatoři v Haagu. Následující období se neslo ve znamení stálého úspěchu v jeho sbormistrovské činnosti. Jako dirigent kůru uvedl mše a moteta od Mozarta, Palestiny, Haydna, Brucknera a mnoha dalších. Založil také Delftský madrigalový sbor. Mnoho let koncertoval s rozsáhlým repertoárem po celé Evropě, včetně východní, a působil jako dramaturg v rozhlase.

V roce 1960 jej město Delft požádalo, jestli by byl ochoten pro něj vybudovat státní hudební školu. Pierre s velkým nadšením souhlasil. Brzy se dostal do kontaktu s právě založeným Orffovým institutem v Salzburgu. Zde se seznámil s Carlem Orffem a Wilhelmem Kellerem a zúčastnil se prvního letního kurzu Orffova institutu. Své nové poznatky uplatnil v budování delftské státní hudební školy a dále je rozvíjel.

Brzy byl povolán Wilhelmem Kellerem jako spolupracovník na mezinárodní letní kurzy, pořádané Orffovým Institutem, v Rakousku a Holandsku. Tato rakousko-holandská spolupráce trvala 25 let a nezůstala jednostrannou, protože už v roce 1964 Pierre uspořádal první vánoční kurz v Delftu, na který přizval mnoho kolegů a kolegyně z Orffova Institutu, především právě Wilhelma Kellera.

Pierre vyvinul vlastní metodu pro základní hudební vzdělávání, kterou nazval „hra s hudbou“. Tato metoda se opírá o myšlenky Carla Orffa a Zoltána Kodályho. Byla přeložena do sedmi jazyků a prezentována na bezpočtu kurzů pro učitele mateřských škol, vychovatele, základní speciální hudební školy a učitele po celé Evropě, Jižní Americe, Mexiku, Izraeli, Ghaně a šířila se stále dál.

V delftké hudební škole Pierre vybuvoval mládežnický orchestr neobvyklého složení. Usiloval o to, aby mohl každý mladý hudebník či hudebnice hrát v orchestru s jakýmkoliv nástrojem. Tak se stalo to, že v tomto orchestru byly zastoupeny smyčcové nástroje, celý Orffův instrumentář, zobcové flétny a žestě. Pro toto netypické obsazení

Pierre zkomponoval mnoho skladeb a sklízel s orchestrem velké úspěchy v mnoha zemích.

Za svou úspěšnou hudebně-pedagogickou činnost získal mnoho ocenění, včetně „Ritter von Oranje Nassau“¹ a ceny „Pro Merito“².

Nejvíce mu však v posledních letech přirostla k srdci jeho opakovaná činnost v Ghaně, kde pracoval s dětmi nejrůznějších postižení. Podařilo se mu také získat obsáhlý Orffův instrumentář pro 14 ústavů, díky čemuž se naučilo 600 slepých dětí hrát na zobcovou flétnu. Jak sám říká, je to jeho nejkrásnější práce s nejkrásnějším výsledkem.³

Pierre van Hauwe – Hudební školka

Hudební školka s podtextem „Učíme se společně hrát na zobcovou flétnu“ je učebnice základů hudební výchovy prostřednictvím zobcové flétny.

Je rozdělena do 4 na sebe navazujících dílů:

1. díl

Na rozdíl od ostatních běžných učebnic hry na zobcovou flétnu nezačíná Pierre van Hauwe s tóny „g¹“, „a¹“ a „h¹“, nýbrž s tóny malé tercie „g¹“ - „e¹“, která je dětskému uchu přirozeně dána. Můžeme si toho všimnout např. u dětských říkadél a rozpočítadel, které děti intonují právě pomocí malé tercie. Významným přínosem tohoto postupu je také to, že rovnou od počátku výuky má dítě zaměstnány obě ruce a předchází se tak zdlouhavému odstraňování následků běžné metody, kdy dítě prvních několik lekcí pravou ruku prakticky nevyužívá.

Po tónech „g¹“ a „e¹“ následují postupně tóny „a¹“, „h¹“, „d¹“ a nakonec „c¹“.

Všechna cvičení prvního dílu jsou v tónině C dur a pouze ve 2/4 taktu. Začíná se jednoduchými říkadly a následují písničky a skladbičky v dvojhlasé či kánonové úpravě. K mnohým cvičením je též dokomponován rytmicko-melodický doprovod na nástroje Orffova instrumentáře.

2.díl

Druhý díl je rozšířen o tóny „f¹“, „c²“, „d²“, „fis¹“, „b¹“, „e²“ a „f²“.

Díky tónům „fis¹“ a „b¹“ bylo autorovi umožněno, začít se pohybovat už i v tóninách G dur a F dur. Jednotlivá cvičení už jsou o trochu náročnější jak technicky, tak rytmicky. Doprovody jsou též složitěji komponovány a užívají širšího nástrojového obsazení. Nenápadně se zde také žáci seznámí např. s formou ronda ve skladbičce „Rondino“, s motetem od Jakoba Regnanta apod. Na rozdíl od prvního dílu, kde se užívaly jen hodnoty půlové, čtvrté a osminové, objevují se zde už složitější rytmické vzorce včetně tečkovaného rytmu.

3.díl

Třetí díl je silně zaměřen na orchestrální spolupráci. Žáci se seznámí s nejrůznějšími formami tanečního charakteru jako např. bagatella, menuet, tarantella, orientální tance a další. Dále přibyla nota šestnáctinová a nové tóny „cis²“, „gis¹“, „g²“, „a²“ a „fis²“.

4.díl

Čtvrtý díl doplňuje základní rozsah nástroje o tóny „cis¹“, „dis¹“, „gis¹“, „b¹“ a vysvětluje problematiku enharmonické záměny těchto tónů. Dále prohlubuje dovednosti předchozích dílů a je doplněna opět o složitější zpracování.

S myšlenkou českého vydání hudební školky přišla rodina Lenky a Jaroslava Pospíšilových. Podíleli se na překladu a umožnili nakladateli setkání s autorem.⁴

4. Užití na dětských táborech

V Orffově Schulwerku není hlavní myšlenkou vychovat špičkové hráče na hudební nástroje, nýbž rozvíjení hudebního, pohybového a sociálního citění každého dítěte. Podporuje a rozvíjí přirozenou tvořivost jedinců. Nedílnou pomůckou tohoto elementárního výukového systému je tzv. Orffův instrumentář. Orffův instrumentář obsahuje jednoduché rytmické a melodické nástroje (zvonkohry, metalofony, tamburíny, ozvučná dřívka, triangel, foukací harmonika), které se používají při výuce hudební výchovy v mateřských i základních školách, jako nástroje nevyžadující dlouhodobou výuku. Výroba většiny těchto nástrojů je nenáročná na přípravu. Je to velká výzva zejména pro dětské tábory. Z vlastní zkušenosti vím, jak se některé, zejména v dnešní době, trápí při táborových ohních a zpěvu trampských písní. Zkonstatuji, že „neumí zpívat“ a dále se nijak do dění kolem nezapojují. Důležité je každé dítě zapojit do hry dle jeho možností, aby mělo samo pocit plnohodnotného člena společnosti.

Elementární hudební vzdělávání nám velmi ulehčí situaci při tzv. „Mokrém programu“, kdy nám počasí znepříjemní konání táborové hry v daném plánu. Buď má pro tyto případy programový vedoucí připraven náhradní program, do „hlavního stanu, či jiné základny“ nebo si děti mohou vyrobit různá chrastítka, použít např. ešusy, lžíce, poklice a vše dle jejich nejrozmanitější fantazie nebo použít své vlastní hudební nástroje a vytvořit tak „orchestr“ pro všechny zúčastněné.

Jestliže máme věkový průměr dětí (jak je tomu v posledních letech v našem oddílu) cca 7-8 let, je výborné použít lidové písně, které jsou všem dobře známé. Jedna

skupinka dětí vyklepává zadané rytmické motivy, druhá zpívá a pohybově předvádí děj v dané písni. Takto vzniklé hudební divadlo jistě všechny na nemalou chvíli zabaví a navíc dětem prohloubí jejich motorické, hudební, metroritmické a sociální cítění dětí, aniž by si toho byly samy vědomy.

Jako příklad uvádím lidovou píseň *Na tý louce zelený*.

Děti se usadí do kruhu. Ti co mají zobcové flétny, či jiné melodické nástroje, mohou hrát hlavní melodii. Ostatní si zhotoví jednoduché bicí nástroje např. Dřívka (bijí dvěma klacíky o sebe), škrabky (do polínka se udělají zářezy/vroubky a klacíkem se přes ně přejíždí/škrábe), ešusy se lžící atd., jiní si zhotoví chrastítka (rýže nasypaná do skořápky od kokosového ořechu). Ti šikovnější se mohou pustit do výroby „vozembouchu“. Za doprovodu kytary naučí vedoucí děti celou písničku. Pak vysvětlí každé skupince „bubeníků“, na kterou dobu má hrát.

Jestliže již všichni svou funkci plně zvládají, můžeme si začít hrát s textem písně.

Text písně: Na tý louce zelený, pasou se tam jeleni. Pase je tam mysliveček v kamizolce zelený.

V první verzi písně zazpíváme celý text. Pak postupně vkládáme místo zpěvu pantomimické prvky. Tzn.: místo slova louka ukážeme dlaní široké gesto znázorňující louku. Při dalším opakování přidáme k „louce“ další prvek - místo „zelený“ každý ukáže nebo se chytí něčeho zeleného. Při dalším opakování budeme simulovat s rukama u úst „pasení se“.

„Jeleny“ vystřídá ukázání paroh rukama nad hlavou. V následující verzi nám zůstane slovní spojení „ je tam“ (protože náhradu za pasení již máme) a místo myslivečka si přiložíme k hlavě dva spojené prsty jako péro za kloboukem, což je charakteristický rys pohádkových myslivců. Kamizolku znázorníme dle fantazie, ukázáním na své triko apod. Ve finále nám zůstane ke zpívání pouze v začátku písně „Na tý“ a vprostřed „Je tam“.

Samozřejmě toto provádí ti, co nemají v ruce žádný nástroj- skupinky si mohou nástroje střídat aby se děti příliš brzy nenudily.

Pro lepší představu přikládám v příloze rozepsanou píseň ve dvouhlasé úpravě s velmi jednoduchým doprovodem za použití základních harmonických funkcí.

Je to jen návod, jak zpracovávat další písně. Obtížnost si pak každý může upravit dle svých dovedností a fantazie.

5. Závěr

Jako českou alternativu Orffova-schulwerku zkonstruovali skladatelé Petr Eben a Ilja Hurník „českou orffovu školu“. Je to velmi cenná publikace využívající základní Orffovy myšlenky, avšak v duchu české tradice a myšlení. Proto bych ji vřele doporučila k nahlédnutí zájemcům o tuto tematiku. Česká orffova škola obsahuje 4 díly konstrukčních cvičení, které mají vyučujícímu sloužit pouze jako vodítko jeho vlastního postupu, protože jde především o tvořivost a individuální přístup ke každé skupině dětí.

Další informace pak můžete najít na stránkách české orffovy společnosti (www.orff.cz), která byla založena Pavlem Jurkovičem roku 1995.

Prameny a literatura:

<http://www.musikschule-inning.de/wie/pierre.html>

Pierre van Hauwe, Hudební školka, Praha 1994, sv. 1,2,3,4g

1 Holandské ocenění

2 Cena nadace Carla Orffa v Mnichově

3 Viz. Orff-schulwerk Information 63, S. 44

4 Pierre van Hauwe, v: Hudební školka 1, Praha 1994, s. 1

Na ty louce zelený

priloha

klasa
zelenie
l'htny
basy...

u binky
suby

hrasitk

Na ty lou - ce ze - le ny, pa - sou se tam je - le - ni.

celké
roblice

akladni
harmonicki
funkce

1.

Pa - se ie - tam my - sli - ve - ček v ka - mi - zol - ce ze - le - ny, ze - le - ny

pouze po 2.

T D T T# S(D) D

ze - le - ny.

T